

نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار شهری و روستایی

نمونه موردی: "جزیره قشم"

محمد اکبرپور سراسکانرود* / فاطمه نوربخش**

تاریخ دریافت مقاله:

۱۳۸۹/۰۲/۱۱

تاریخ پذیرش مقاله:

۱۳۸۹/۱۰/۰۷

چکیده

انجام فعالیت‌های گردشگری که مشاغل گوناگونی را هم به دنبال دارد در هر کشوری به عنوان بخشی از فعالیت‌های اقتصادی، در کنار بخش‌های صنعت و کشاورزی موجب رونق و پیشرفت اجتماعی- اقتصادی آن کشور می‌گردد. اکوتوریسم وسیله‌ای برای تحقق اهداف پایداری توسعه می‌باشد، زیرا راهکارهای مشابهی را برای رفع مشکلات فعلی ارائه می‌دهد. ایران یکی از پرجاذبه‌ترین کشورهای جهان است که از لحاظ تنوع اقلیمی و آثار باستانی و تمدنی در رده کشورهای برتر جهان است، اما متأسفانه از لحاظ جذب اکوتوریسم و درآمد حاصل از آن دارای جایگاه شایسته‌ای نیست. با برنامه‌ریزی منسجم و سیستمی می‌توان کشور را از رکود اقتصادی و وابستگی به نفت نجات داد و زمینه را برای اشتغال بیشتر و حفظ ذخایر و منابع ملی آماده نمود، این در حالی است که اکوتوریسم بالاترین کارایی و اثر بخشی در استفاده از توانایی‌های طبیعی و فرهنگی را دارد که در عین استفاده کارآمد و ایجاد زمینه برای اشتغال و درآمد زایی کم‌ترین تأثیر منفی را بر محیط زیست وارد می‌کند و ابزاری مناسب برای توسعه متوازن به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه می‌باشد. گرایش و حمایت ساکنان یکی از مؤلفه‌های کلیدی در رویکرد توسعه پایدار گردشگری محسوب می‌شود. ورود گردشگران به هر منطقه منجر به ایجاد اشتغال در سطح کلان شده که زمینه را برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مهیا می‌نماید. در این مقاله سعی شده به توسعه جزیره قشم (روستاها و شهرهای جزیره قشم) که از جنبه اکوتوریسمی از حساسیت خاصی در همه ابعاد اکولوژیک، اقتصادی و سیاسی برخوردار است، پرداخته شود. این جزیره بزرگ‌ترین جزیره ایرانی خلیج فارس است که نزدیک‌ترین آنان به ساحل نیز می‌باشد. توسعه پایدار جزیره با توجه به ماهیت جزیره‌ای بودن آن از نظر اکولوژیکی و حضور اکوسیستم‌های خاصی چون جزایر مرجانی، جنگل‌های حرا و اراضی خاص و وسیع داخلی آن در کنار روند نابسامان توسعه گذشته، مستلزم دقت خاصی است که باید حتماً بر شناخت دقیق وضعیت موجود از همه نظر، برنامه‌ریزی و مدیریتی مستمر از نظر محیط زیست مبتنی باشد.

واژگان کلیدی: اکوتوریسم، توسعه پایدار، محیط زیست، قشم.

* پژوهشگر دکتری و عضو باشگاه پژوهشگران جوان دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی.

** دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا- دانشگاه تهران.

مقدمه

امروزه صنعت گردشگری در جهان توسعه فراوانی یافته است و بسیاری از کشورها از این رهیافت توانسته‌اند وضعیت خویش را تا حد درخور توجهی بهبود بخشیده و بسیاری از مشکلات خود از قبیل بیکاری، پایین بودن سطح درآمد، سرانه و کمبود درآمد ارزی را کاهش دهند. امروزه مطالعات زیادی در سطح جهان پیرامون توسعه فعالیت‌های توریستی جزایر صورت گرفته است (Mcrae, b.a.h, 2004, ۱۲)، تمامی این بررسی‌ها به اهمیت جزایر به لحاظ منحصر به فرد بودن آن‌ها و محصور بودن توسط آب‌ها جذاب برای توریست است. از آن‌جا که اکوتوریسم بیان علاقه‌مندی انسان به مظاهر طبیعی و جاذبه‌های ذاتی آن است، که در سال‌های اخیر با صنعتی شدن جوامع، پیشرفت صنعت، حمل و نقل و نیازمندی به گذران اوقات و فراغت برای کاهش فشارهای روانی، با استقبال چشمگیری روبه‌رو شده است، بهره‌برداری از این احساس نیاز در مناطق مستعد و دارای جاذبه‌های طبیعی سبب شکل‌گیری صنعت گردشگری بر پایه طبیعت یا اکوتوریسم شده که در بهبود وضعیت این مناطق سهم قابل توجهی داشته است. ایران سرزمینی با شرایط اقلیمی متنوع و آثار و چشم‌اندازهای طبیعی بکر، زیبا و منحصر به فرد می‌باشد. بنابراین ایران از نظر منابع طبیعی جزو ۱۰ کشور برتر دنیا می‌باشد که می‌تواند از اثرات حاصل از گردشگری در کاهش مشکلات بیکاری و درآمد اقتصادی بهره‌مند شود، اما با توجه به آمارهای موجود ایران از این فرصت بهره‌کافی را نبرده است. به‌طوری که تنها در میان کشورهای اسلامی رتبه دهم را دارا می‌باشد (ابوالحسنی نژاد، ۱۳۸۲: ۲). سال ۲۰۰۲ از سوی سازمان ملل متحد به‌عنوان سال بین‌المللی اکوتوریسم شناخته شده است، بایستی آن را به‌عنوان یک اعلان عمومی برای پایداری بیشتر فعالیت

اکوتوریسم و نقطه آغازی برای بازبینی سایر انواع گردشگری با در نظر گرفتن اثرات آن بر جامعه میزبان و محیط زیست طبیعی و سهم آن در توسعه مناسب محیط‌زیست و جامعه انسانی دانست. یکی از منابعی که می‌تواند بسیاری از تهدیدها را به فرصت تبدیل کند منابع موجود گردشگری در محیط جزایر می‌باشد. در مجموع در گردشگری جزایر، باید از فراغت به‌عنوان یک روش برای رسیدن به توسعه استفاده کرد.

در همین راستا جزیره بزرگ و زیبای قشم با برخورداری از جاذبه‌های طبیعی فراوانی که دارد یکی از قطب‌های گردشگری ایران به حساب می‌آید. طبیعت زیبا، ارتفاعات و کوه‌ها، آثار باستانی، سواحل، جنگل‌های مانگرو و... می‌تواند این جزیره را در ردیف پردرآمدترین نقاط از نظر جلب و جذب گردشگر تبدیل کند. از طرفی بسیاری از این جاذبه‌ها مانند جنگل‌های مانگرو، دره ستاره‌های قشم و طبیعت بکر در محیط روستاهای جزیره قرار گرفته است، برای نمونه دلایل پیدایش و شکل‌گیری روستاهای لافت به‌عنوان یک مجتمع زیستی عبارتند از: وجود راه دریایی و تسهیل ارتباط دریایی وجود جنگل‌های حرا، وجود آب شیرین (چاه‌های تلا تل + آب و آب انبار)، نزدیکی به خشکی ایران و بادهای موسمی.

هسته اولیه روستای لافت در قسمت کهن و مرکزی روستای کنونی در جوار چاه‌های آب و آب انبار و در امتداد ساحل شکل گرفته است. با پر شدن حدفصل کنار دریا و دامنه‌تپه‌های کم ارتفاع، توسعه روستا در جهت شمالی - جنوبی در امتداد ساحل ادامه داشته است. سیستم تأمین آب روستای لافت براساس جمع‌آوری آب‌های سطحی از تپه‌های میانی روستا است. آب‌های سطحی ناشی از باران‌های ناگهانی و سیل آسایی که گاه بر جزیره می‌بارد، در مجراهای طبیعی و مصنوعی تپه‌ها،

کشورهای جهان سوم مشکلات فراوانی از لحاظ گذران اوقات فراغت و استفاده از زیبایی‌های طبیعی به وجود آمده است و افراد برای فرار از زندگی ماشینی دست به دامن طبیعت می‌شوند که این خود مبنای شروع فعالیتی به نام اکوتوریسم است که سفری مسئولیت پذیر، بدون کم‌ترین آسیب پذیری محیطی بر منطقه می‌باشد؛ از سوی دیگر کشور ما با توجه به اینکه کشوری جوان است و مسأله بیکاری تا حد یک بحران رسیده است، می‌توان با استفاده از فعالیت گردشگری و پتانسیل‌هایی که برای اشتغال دارد هم از یک طرف ارزآوری و درآمدی عاید کشور کرد و از طرف دیگر علاوه بر اشتغال موجب حفاظت از محیط زیست و متعاقب آن حرکت در چارچوب توسعه پایدار خواهد بود. ولی متأسفانه از این پتانسیل‌های طبیعی و جاذبه‌های متنوع گردشگری در کشور استفاده منطقی نشده است و تقریباً بخش مسکوتی از فعالیتها را دربر می‌گیرد که این خود علاوه بر نابودی جاذبه‌های طبیعی، درآمد هنگفت را از این منطقه، محروم می‌سازد. اکوتوریسم گرایش نوین در صنعت جهانگردی است. چشم اندازها و مناظر زیبای طبیعت از کانون‌ها و جاذبه‌های توریست پذیر این نوع از جهانگردی است، لذا اهمیت دادن به نقش آن در حفاظت از محیط زیست به منظور دستیابی به توسعه پایدار امری ضروری است. گرچه اهمیت نسبی اکوتوریسم در مقایسه با توریسم توده ای یا سنتی مرسوم هنوز پایین است اما در بعضی از کشورها به سرعت در حال توسعه و کسب اعتبار است. اکوتوریست‌ها که با انگیزه‌های خاص خود به نواحی طبیعی و بکر کره زمین مسافرت می‌کنند، تجارب سودمندی به دست می‌آورند.

آنان با کسب معرفت در باره ابعاد فرهنگی - زیست محیطی طبیعت هر منطقه و کشوری به دوستان و حافظان طبیعت می‌پیوندند. قدر مسلم فعالیت‌های

جاری می‌شود و با هدایت از مسیر احداثی کنار بافت بالایی روستا به طرف مجموعه چاه‌های تلا و آب انبار اصلی روستا جاری می‌شوند که متأسفانه برنامه‌ریزی عملیاتی مؤثری در رابطه با این پدیده و راه‌های گسترش آن صورت نگرفته است. جزیره پهنور قشم با مساحتی ۱۴۹۱ کیلومتر مربع نه تنها بزرگ‌ترین جزیره در ایران بلکه از بسیاری از کشورهای مستقل جهان نیز بزرگتر است. قشم مشتمل بر جزایر قشم، هرمز، هنگام و لارک با همه پتانسیل‌های طبیعی و خدادادی موجود در جای جای آن به عنوان قطب مهم گردشگری کشور محسوب می‌شود. جنگل‌های همیشه سبز و دریایی حرا، کوه‌های شگفت انگیز، سواحل زیبا و بکر، وجود بزرگ‌ترین غار نمکی جهان، جزایر منحصر به فرد، صخره‌های محل تجمع خرچنگ‌های دریایی، دلفین‌های زیبا در نزدیکی جزیره هنگام، خاک‌های رنگی جزیره هرمز، قلاع پرتغالی‌ها در هرمز و قشم و بادگیرهای شهر تاریخی لافت از جمله جاذبه‌هایی است که سیل مشتاقان را به سوی خود جلب می‌کند. بنابراین قشم با داشتن تنوع فراوان گردشگری می‌تواند به عنوان قطب مهم گردشگری کشور با برنامه‌ریزی دقیق مورد بهره‌برداری کلان اقتصادی نیز قرار گیرد. بنابراین این مقاله به دنبال یافتن جواب به سؤالات زیر می‌باشد: ۱. نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار و محدودیت‌های آن در کشور؟ ۲. آیا می‌توان برنامه‌ریزی صحیحی برای استفاده از فعالیت‌های اکوتوریستی در مناطق ویژه از جمله قشم انجام داد یا خیر؟

طرح مسئله

در قرن اخیر با توجه به رشد حیرت انگیز جمعیت و متعاقب آن شهرنشینی لجام گسیخته به‌ویژه در

توریستی بر روی محیط زیست تأثیرگذار است و برای جلوگیری و یا کاهش اثرات منفی آن در محیط زیست لازم است برنامه ریزان و دست اندرکاران به هنگام تهیه طرح های جامع و تفصیلی از یک طرف نیازهای اساسی توریست ها را پیش بینی کنند و از سوی دیگر نسبت به اثرات مثبت و منفی آن بیندیشند.

ادبیات تحقیق

موضوع اکوتوریسم یا طبیعت گردی در سطح بین المللی توجه بسیار زیادی را به خود معطوف کرده است، زیرا با استفاده از روشها و مدل های سود و هزینه می تواند برای رسیدن به توسعه پایدار بسیار مفید و سودمند باشد. بلانگی و مهتا به نقش مهم احیای اکولوژیکی مناطق در زمینه اکوتوریسم اشاره می کنند و آنرا نگرش مهمی برای برنامه ریزی توریسم می دانند و معتقدند احیای اکولوژیکی مهمترین نقش را در اکوتوریسم دارد که می تواند به رشد سریع فعالیت توریسم و توسعه پایدار در ابعاد مختلف آن بیانجامد (Blangy Mehta 2006:233).

ویور و لوتون اکوتوریسم را به دلیل تقسیم بندی به بخشهای گوناگون و عدم یکپارچگی به عنوان یک رشته علمی و آکادمیک نمی دانند و عنوان می کنند که هنوز در مرحله نوجوانی قرار دارد و باید تأثیرات اکولوژیکی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و ... به صورت یکپارچه و سیستماتیک در نظر گرفته شوند (Weaver. Lawton 2007:1168). معیارهای معقولی (ساکنان بومی، مدیریت توریست و منابع اقتصادی، اجتماعی و محیطی) را برای تحلیل روابط میان منابع، جامعه و توریسم در اکوتوریسم پایدار در نظر گرفتند و پایداری اکوتوریسم را از جهات مختلف مورد توجه قرار داده اند (Tsaur, 2006:640). اکوتوریسم در سطح ایران نیز از دیرباز مورد توجه بوده است. دکتر

شکویی در کتاب جغرافیای جهانگردی، رابطه میان وقت گذرانی انسان و محیط طبیعی را وظیفه علم جغرافیا می داند و همچنین دکتر رضوانی در مقاله خود تحت عنوان «اکوتوریسم و نقش آن در حفاظت محیط زیست» به نقش مهم اکوتوریسم در حفاظت از محیط زیست و رسیدن به توسعه پایدار معتقد است.

روش تحقیق

روش تحقیق، از نوع توصیفی- تحلیلی با ترکیبی از روش تحقیق کتابخانه ای و میدانی است. در بررسی کتابخانه ای با مطالعه منابع معتبر سعی شده است، تجارب جهانی و داخلی در این زمینه و همچنین اهمیت و تأثیرات گردشگری بر توسعه اجتماعی و اقتصادی در برنامه ریزی توریسم و اکوتوریسم بررسی شود. در کنار این روش با مشاهده میدانی و مطالعه انواع جاذبه ها (طبیعی، تاریخی، فرهنگی و اجتماعی) و معرفی آن ها به ارایه راهکارهایی جهت بهبود و توسعه فعالیت های گردشگری پرداخته می شود.

تعریفی جامع برای اکوتوریسم باید از جنبه های سه گانه علمی، اجتماعی و اقتصادی بر محورهای اساسی زیر تأکید داشته باشد:

الف- علمی: ۱. شناخت خوب و مورد توجه قراردادن ظرفیت طبیعی اکوسیستمها برای تضمین هرچه بهتر حفاظت، بازسازی و یا تولید بهینه پایدار آنها. ۲. حفاظت از میراث طبیعی، فرهنگی و مذهبی در عرصه های گردشگری. ۳. باارزش کردن میراث با اطلاع رسانی، فرهنگ سازی و آموزش دایمی به مردم و جوامع محلی و همچنین به گردشگران.

ب- اجتماعی: ۱. شناخت و احترام به نقش بسیار پراهمیت مردم و جوامع محلی و مشارکت دادن آنها در تصمیم گیریها، برنامه ریزیها و اجرای پروژه ها. ۲. احترام به

تعریف گردشگری به مجموعه فعالیت هایی اطلاق می شود که در فرآیند جذب و میهمانداری بین گردشگران، سازمان های مسافرتی، دولت های مبدأ، دولتهای میزبان و مردم محلی برقرار می شود (زاهدی، ۱۳۸۲، ۱-۲). گردشگری پایدار نیازهای کنونی گردشگران و همچنین نسل های آتی را پاسخ می دهد و بین ابعاد محیطی، اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی تعادل برقرار می سازد، یعنی گردشگری پایدار به دنبال سنجش ظرفیت تحمل اکولوژیکی، امکان سنجی اقتصادی و مقبولیت اجتماعی - فرهنگی است (Elsasser et al, 1995:17). (شکل شماره ۱).

مفهوم توسعه پایدار گردشگری با مفاهیم توسعه پایدار و گردشگری پایدار در ارتباط است. توسعه پایدار در گردشگری نمی تواند به تنهایی توسط یک عامل واحد صورت پذیرد. بنابراین می بایست در جستجوی عاملانی برای تحقق توسعه پایدار بود.

ابعاد توسعه پایدار

توسعه پایدار سه بعد اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی را در بر می گیرد، این ابعاد دارای ساختاری مشخص و نظامی سلسله مراتبی هستند (شکل شماره ۲)، علاوه بر این هر یک از این ابعاد از وزن مخصوص به خود در توسعه پایدار برخوردارند. تعیین وزن هر یک از این ابعاد به ویژگی های موضوع مورد مطالعه بستگی دارد (Birkmann, 2000:168).

جغرافیای گردشگری سواحل

وظیفه دشوار برنامه ریزان گردشگری در ناحیه دریاچه ای این است که با به حداقل رساندن تأثیرات منفی گردشگری بر محیط زیست و تعدیل در هم

نیازهای معیشتی و وابستگی های مردم و جوامع محلی به جنگل، عرصه ها و منابع جنگلی. ۳. تبادل مثبت بین گردشگران و مردم جوامع محلی میزبان و ترویج فرهنگ حفاظت از میراث طبیعی و فرهنگی بین گردشگران مهمان و میزبانان. ۴. اعتلای کیفیت زندگی و آگاهی های علمی مردم و جوامع محلی.

ج- اقتصادی: ۱. درآمد زایی برای مردم و جوامع محلی و تقسیم عادلانه درآمد ها. ۲. اختصاص دادن سهمی از درآمدها برای مدیریت و حفاظت از میراث. ۳. اقتصادی کردن اکوتوریسم برای سازمان دهندگان آن و در عین حال توجه دقیق به حصول نتایج مثبت حفاظتی و حمایتی از اجرای پروژه ها (امانی، ۱۳۸۵: ۱۲۹-۱۳۰).

انجمن بین المللی اکوتوریسم، اکوتوریسم را "مسافرت مسئولانه به مناطق طبیعی با هدف حفظ محیط زیست و ارتقای تندرستی مردم محلی" تعریف می کند. از آنجا که این گونه مناطق را باید غالباً در محدوده عرفی روستاها قلمداد نمود، می توان عزیمت به مناطق روستایی را به عنوان تعبیر اکوتوریسم پذیرفت.

در این میان نکته در خور توجه آن است که این گونه از توریسم از رشد فزاینده ای در سال های اخیر برخوردار بوده و در سال های آتی نیز این روند ادامه خواهد یافت. به طوری که، علی رغم رشد چهار درصدی سالانه توریسم در کلیه رشته ها، این رقم در مورد اکوتوریسم بین ۱۰ تا ۳۰ درصد در نوسان بوده است. شکل گیری اکوتوریسم، گردشگری روستایی و اخیراً ژئوتوریسم در نیمه دوم قرن بیستم، نوع جدیدی از فعالیت های بشر در ارتباط با طبیعت و بهره برداری از آن است.

گردشگری پایدار

گردشگری عبارتست از هرآنچه به گردشگران و خدمات مرتبط با آنان مربوط می شود. بر اساس این

فراهم آوردن امکاناتی جهت پیاده روی در سواحل ۶. ایجاد زیر ساخت و آماده سازی سواحل جزایر جهت شنا و قایق سواری (پدالو) (Hall and Stephan, 2002: 293).

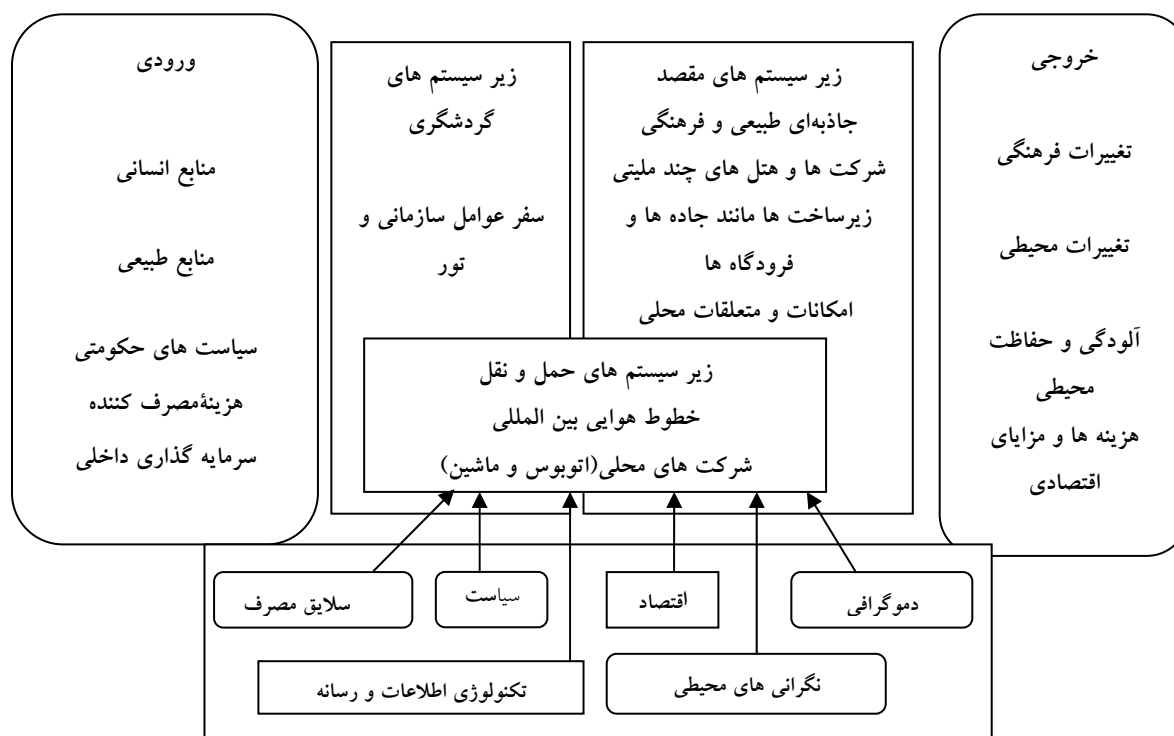
تأثیر توریسم بر جزایر

توریسم هم تأثیر مثبت و هم تأثیر منفی را در جزیره میزبان دارد. مقدار و شدت این تأثیرات به وسیله یک دسته از فاکتورهایی مانند گسترش اماکن توریستی، انعطاف پذیری اکوسیستمها، الگوها و میزان توسعه امکانات و اندازه کشور تعیین می شود. کشورهای توسعه نیافته تقریباً تأثیرات چشمگیرتری را روی محیط و فرهنگشان در نتیجه جذب توریست داشته اند که به مراتب بیشتر از کشورهای توسعه یافته بوده است.

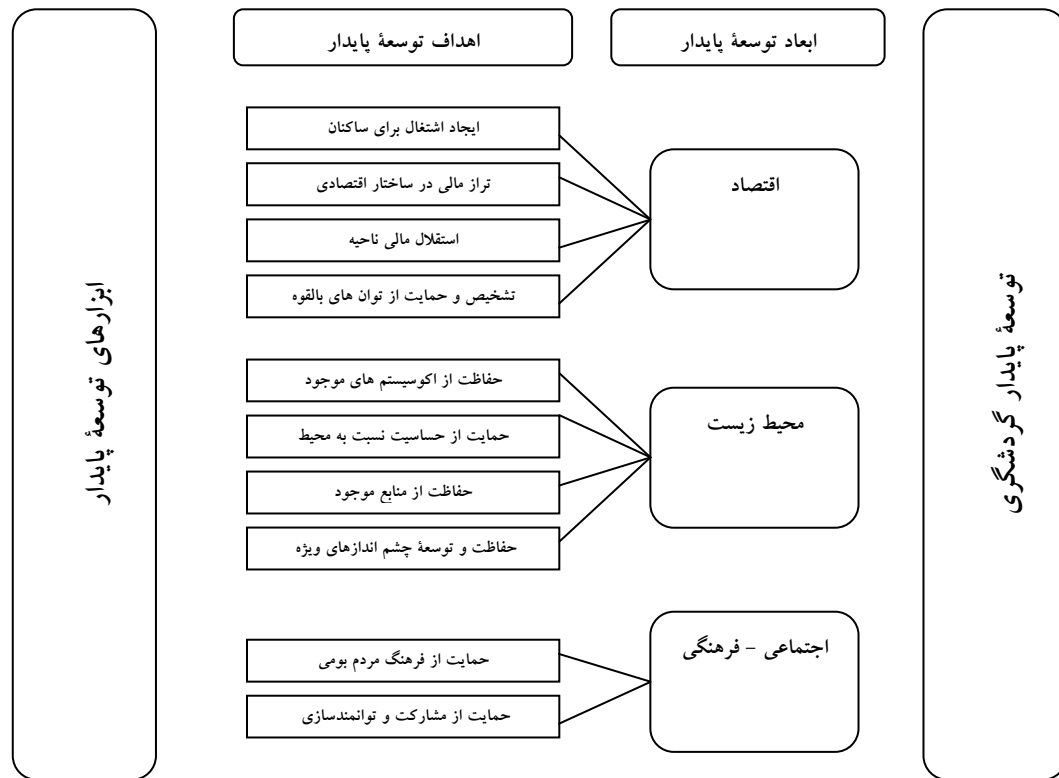
ریختگی ناشی از آن برای جوامع محلی، به فواید آن امیدوار باشند و علاقمندان گردشگری، مخصوصاً آنها که برای تعطیلات کوتاه و بلند مدت در آنجا اقامت می کنند را برقرار نگه دارند (شارپلی، ۱۳۸۰: ۱۶۵). امروزه پیامدهای گردشگری سواحل به عنوان یکی از عوامل مهم در توسعه نواحی ساحلی و جزایر به شمار می رود. جزایر با برخورداری از انبوهی از آبها و برخورداری از منابع موجود در آب که خود دنیایی دیگر را پدید می آورد که این خود اهمیت جزایر را دو چندان می کند.

عوامل مؤثر در توسعه گردشگری جزایر

۱. کیفیت ساحل ۲. خصوصیات فیزیکی و چشم انداز ظاهری ساحل جزایر ۳. چشم انداز فضاها و حاشیه ای در جزایر ۴. امنیت جانی و مالی ۵. ایجاد جاده های فراغت و

شکل شماره ۱. سیستم گردشگری با تاکید بر یک چشم انداز محیطی.

(University of Dortmund, 2000:14)

شکل شماره ۲. ابعاد توسعه پایدار.

"ظرفیت یا حد در غیر پذیرفتنی" مفاهیمی هستند که در هنگامی که تأثیرات توریستی روی محیط و جامعه تجزیه شدند به آنها رجوع می شود. هیچکس "آستانه ظرفیتی قابل اندازه گیری" که برای همه کشورها یا برخی کشورها مفید باشد را ندارد. در حالی که هیچ تعریف کلی از ظرفیت تحمل که همه موضوعات جامعه را در برگیرد، وجود ندارد. یک آگاهی وجود دارد، برخی درجه های قابل قبول از تغییر برای زیر سیستم های وابسته موجود می باشد، مثلاً اقتصادی، محیطی و اجتماعی. شدت توریست یا در اصطلاح تعداد توریست های وارد شده در هر کیلومتر مربع نشان دهنده فشار توریست در محیط فیزیکی می باشد.

شمار زیادی از این کشورهای کوچک جزایری هستند که متکی به منابع طبیعی، آب و هوا و منظره های جذاب برای جذب توریست ها هستند. اغلب خورشید، دریا و ماسه به این جزایر یک حالت رقابتی برای فعالیت های توریسم می دهند، این فعالیت ها در محیط های ساحلی متمرکز شده اند و سبب تغییراتی در محیط طبیعی می شوند. همچنین قابل ذکر است که صنعت توریسم اغلب یکی از عمده ترین تولید کنندگان ارزش خارجی در این کشورهای کوچک است. بنابراین تعجبی ندارد که دولت این کشورها با ارتقای کمپها و امکانات توریستی و بخش های هوا و دریا سعی در افزایش جذب توریست به جزایرشان دارند.

اکوتوریسم و توسعه پایدار

اکوتوریسم نه یک ترفند و یا تبلیغ بازاریابی، بلکه ابزاری جهت توسعه پایدار است. دستیابی به اکوتوریسم حقیقی، با معیارها و شاخصهای واقعی آن، چالشی بزرگ و اقدامی پرزحمت ولی بسیار با ارزش است، زیرا زمانی که به آن دست می‌یابیم، جامعه و محیط زیست، هر دو از آن بهره‌مند می‌شوند. اگر چه طرح و رواج کلمه «اکوتوریسم» به دهه‌های اخیر برمی‌گردد، اما به هدفی باز می‌گردد که برای بیش از دو دهه موسسات، نهادها، آژانس‌های دولتی و سازمان‌های غیر دولتی و جوامع مختلف به دنبال آن بودند. اکوتوریسم، بخشی در حال گسترش از بازار بزرگ توریسم، بر مبنای طبیعت است. چگونگی رفتار توریستها، نقش تعیین کننده‌ای در کیفیت جوامع و محیط زیستهای طبیعی چون جوامع بومی روستایی و محیطهای بکر و دست نخورده ای مانند آبسنگهای مرجانی و جنگلهای بارانی که اغلب اکوتوریست ها می‌خواهند از آنها بازدید کنند ایفا می‌کند(شاهنده، ۱۳۸۰: ۴۹). توسعه پایدار بر اساس نیازهای انسانی و متناسب با ظرفیت های محیطی در بعد زمان اتفاق می‌افتد و پایداری آن در محکم بودن استخوان بندی نیست، بلکه در انعطاف پذیری و سیستماتیک بودن و تلفیق آن با اکوسیستم است که در کنارش باید به اکوسیستمهای انسانی هم توجه شود در نهایت این هماهنگی ها به پایداری در خور بودن و ماندگار بودن خواهد رسید، پس اکوتوریسم دارای ظرفیت است که طبق آن برنامه ریزی می‌شود(هاشمی، ۱۳۸۰: ۵). هر نوع فعالیت انسانی وابسته به منابع اکولوژیکی پایدار نمی‌ماند مگر اینکه به درستی برنامه ریزی و سازماندهی شود، چرا که اگر از منابع تجدیدناپذیر جهت تولید سالانه

بهربرداری شود پایداری آن به خطر می‌افتد. مسئله دیگر این است که گسترش شهرنشینی، از عوامل شکل گیری و تکامل اکوتوریسم (و در شکل عامتری توریسم) می‌باشد. ازدحام و تراکم جمعیت در شهرها ازدحام وسیله نقلیه، شلوغی و سرو صدای ناشی از آن، هوای آلوده شهر بزرگ مشکلات و محرومیت‌های خاصی را برای شهروندان ایجاد کرده که آنها را به فرار از شهر وادار می‌نماید و به تبع شرایط اقتصادی، اجتماعی خانواده‌ها، حرکت انسان‌ها از نقاط دوردست جهت تفریح و گذران اوقات فراغت صورت می‌گیرد(باغبان جلودار، ۱۳۸۰: ۵۱). شروع مباحث گردشگری پایدار در جوامع غربی مربوط به سالهای آغازین دهه ۱۹۷۰ بر می‌گردد. در گردشگری برنامه‌ریزی توسعه و عملیات باید جزوی از استراتژی توسعه و نویدبخش ثبات و پایداری برای یک ناحیه یا یک کشور باشد، برنامه ریزی توسعه و فعالیت‌های صنعت جهانگردی باید همه جانبه و جامع، دربرگیرنده همه بخش‌ها باشد تا سازمان‌های مختلف دولتی، شرکتهای خصوصی و افراد بتوانند در آن شرکت کرده و از مزایای آن بهره‌گیرند(منشی زاده، ۱۳۸۴: ۱۵۲). اکوتوریسم دربردارنده انواع فعالیت‌های گردشگری در محیط‌های طبیعی و فرهنگی است به گونه‌ای که در بسترهای جغرافیایی، گردشگران می‌توانند به مناطق دارای جاذبه‌هایی که شامل کوهستان، بیابان، نواحی ساحلی، جزایر و... است مسافرت کنند و مدتی با ساکنین نواحی گردشگری پذیر زندگی کنند تا با آداب و رسوم و شیوه‌های زندگی آنها آشنا شوند. اکوتوریسم این توان را دارد که با جذب گردشگر، زمینه را برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع بومی فراهم نماید و باعث بالا رفتن سطح رفاه عمومی جامعه شود بدون

بخش نیست و جغرافیا از طریق گردشگری بر غنای خویش می افزاید؛ دلیل این امر این است که بسیاری از گردشگران جغرافیای گذشته این سرزمین که آثار و نوشته‌های آن‌ها مکتب فکری و علمی جغرافیا را پی‌ریزی کرده‌اند گردشگرانی خستگی ناپذیر بوده‌اند (منشی زاده، ۱۳۸۴: ۱). مقدسی جغرافیدان گفته است که جغرافیا علمی نیست که بتوان از طریق کتاب خواندن در گوشه کتابخانه‌ها به کسب آن نایل آمد، بلکه باید تن به گردشگری و مشاهده طبیعت و درگیر شدن با پدیده‌ها به صورت مستقیم در اقصی نقاط جهان داد. ارتباط کارکردی بین جغرافیا و اکوتوریسم به دلیل این است که اکوتوریسم فعالیتی پویا و زنده و پیوسته در بستر طبیعت و با هدف حفاظت از محیط زیست و تعادل اکولوژیک می باشد و با هدف علم جغرافیا یعنی بررسی محیط طبیعی به عنوان جایگاه زندگی انسان هم‌نواست، تحقق در مسئله وقت گذرانی و استفاده از تعطیلات جهت مسافرت به مکان‌های مذهبی، بازرگانی، تفریحی و بهداشتی و بررسی در عوامل مختلف طبیعی را به همراه دارد، اینجاست که دانش جغرافیا این وظیفه مهم را بر عهده دارد چرا که میان وقت گذرانی انسان در هوای آزاد و محیط طبیعی او رابطه مثبتی وجود دارد و جلوه‌های طبیعی خاص، تفریحات و امکانات ویژه ای خلق می‌کند که با امکانات توریستی نواحی دیگر متفاوت است.

برنامه ریزی استراتژیک گردشگری

برنامه ریزی استراتژیک شامل هدف گذاری و اجرای برنامه است؛ در این برنامه ریزی به کنترل رویدادهای غیر منتظره مانند رخدادهای طبیعی از قبیل سیل، بهمن، زلزله، آتشفشان، بیماریهای واگیردار از جمله سل، وبا، ایدز و سارس و ... ناامنی‌ها و تنش‌های سیاسی مانند جنگ، ترور، درگیری‌های قبیله ای تأکید می شود در این نوع

اینکه کوچکترین تخریب را در محیط زیست به همراه داشته باشد، برای رسیدن به پایداری در اکوتوریسم درگیر کردن جمعیت های بومی در مدیریت اکوتوریسم و حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی اجتناب ناپذیر است، در زمینه اکوتوریسم بایست توجه کافی به استانداردهای زیست محیطی اعمال شود؛ این مسئله نه تنها در مناطق حفاظت شده بایستی در نظر گرفته شود بلکه در طرح ریزی همه فعالیت‌ها و برنامه‌های مدیریتی و توسعه‌ای نیز باید مورد توجه قرار گیرد. توسعه اکوتوریسم در یک چارچوب برنامه‌ریزی شده مدون و معقول که تضمین کننده مشارکت جوامع میزبان و حفظ منابعی باشد که اکوتوریسم به آن‌ها وابسته است، کاملاً ضروری است و «مکان‌های متراکم جهانگردی» از آلودگی‌های زیست محیطی کاسته و سرانه‌هزینه‌های زیرساختها را کاهش می‌دهند. مشارکت محلی برای تضمین توسعه پایدار اکوتوریسم دارای اهمیتی غیر قابل انکار است. علیرغم اینکه جوامع محلی نقشی کلیدی در توسعه پایدار اکوتوریسم ایفا می‌کنند، دخالت سایر بازیگران از جمله دولتهای محلی، منطقه‌ای و ملی، گردانندگان تور و موسسات آموزشی و تحقیقاتی نباید از نظر دور نگه داشته شود (کنفرانس بین‌المللی اکوتوریسم، ۱۳۸۰: ۱۶). در صورت برنامه ریزی درست، اکوتوریسم بدون آسیب به محیط زیست زمینه را برای اشتغال مردم شهر فراهم کرده در ضمن درآمدی را عاید منطقه می‌نماید و منجر به ترقی، رفاه، آسایش و تعالی شهروندان می شود.

اکوتوریسم و جغرافیا

گردشگری و جغرافیا را باید لازم و ملزوم هم دانست، چون گردشگری بدون اطلاعات قبلی جغرافیایی لذت

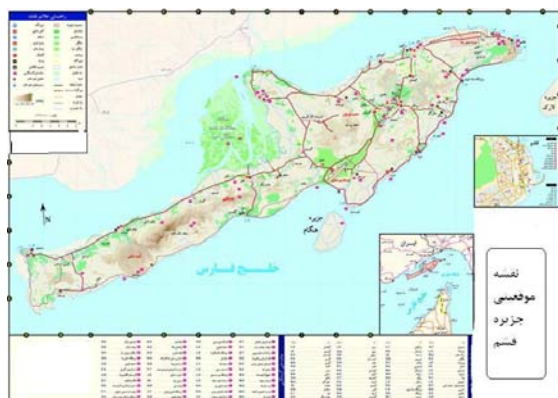
برنامه‌ریزی بر حل مسائل مقطعی تأکید دارد و از جامعیت کمتر برخوردار است، در برنامه‌ریزی استراتژیک شناسایی و تدوین اهداف انعطاف پذیر از اهمیت خاصی برخوردار است (قادری، ۱۳۸۳: ۴۱). اما در برنامه‌ریزی فرایندی، جریان مداوم است و در آن کنترل به‌عنوان شاخص‌نمایی است که جهت صحیح کار را نشان می‌دهد و اگر برنامه مطابق با اصول پیش‌نمود توسط کنترل اصلاح می‌شود، در سیستم برنامه‌ریزی فرایندی در دوره‌های مختلف اجرای برنامه کنترل و میزان پیشرفت یا تعویق فعالیتها و علل آن مورد بررسی قرار می‌گیرد، اگر پدیده اکوتوریسم سازمان یافته نباشد و بدون برنامه ریزی انسجام یافته به رشد خود ادامه دهد چه بسا مشکلات عظیم و جبران ناپذیری را در زمینه‌های زیست محیطی، اجتماعی، اقتصادی و حتی روانی به وجود آورد، بنابراین هم پیوندی و سازماندهی منابع اکوتوریسم به منظور هدایت جریان‌های اکوتوریستی به نحو مطلوب ضروری است (همان منبع: ۲۷).

ویژگی‌های جغرافیای طبیعی و انسانی جزیره

قشم

جزیره قشم بخشی از یک چین خوردگی (تاق‌دیس) می‌باشد که سر از آب بیرون آورده است. و در اثر فرسایش دینامیکی چشم اندازه‌های ژئومورفیک متنوعی در آن ظاهرگشته است، جزیره قشم از کوه‌های آهکی که اغلب دارای دیواره‌های عمودی هستند احاطه شده است. سواحل جزیره قشم مرتفع و دندانک دار هستند؛ در شمال جزیره قشم دماغه‌های لافت و باسعیدو و در جنوب آن دماغه لارستان دیده می‌شود. شکل غالب ارتفاعات جزیره را ناهمواریهای تپه ماهوری تشکیل می‌دهد، در این جزیره رودخانه وجود ندارد و جزرومد دریا روی سواحل جزیره محسوس است. مهم‌ترین

دشت جزیره دشت توریان در شرق است. خورخمیر در شمال غربی جزیره قشم (خور یا تنگه خوران) واقع گردیده و از جنوب با خور لافت در ارتباط می‌باشد و دربرگیرنده یکی از بزرگترین جوامع گیاهی حرا (مانگرو) در کرانه جنوبی ایران می‌باشد. قشم در دهانه تنگه هرمز است. این جزیره مدخل ورودی خلیج فارس از دریای عمان (تنگه هرمز) قرار دارد. مساحت جزیره ۱۴۹۱ کیلومتر مربع حدود ۲/۵ برابر کشور بحرین است. طول جزیره از بندر قشم تا باسعیدو بین ۱۰۰ تا ۱۳۰ کیلومتر است و عرض آن در شهر قشم ۵ کیلومتر و قسمت باسعیدو تا روستای دوستکو حدود ۱۲ کیلومتر است. به لحاظ تقسیمات کشوری جزیره دارای یک شهرستان دو بخش (قشم و شهاب)، سه شهر (قشم، هرمز، سوزا) و هفت دهستان تقسیم می‌شود. طبق جدول شماره (۱) جمعیت شهرستان قشم در سال ۱۳۸۵ معادل ۱۰۵۳۳۵ نفر بوده و در طول دهه (۱۳۷۵-۱۳۸۵) بطور متوسط سالانه معادل ۳/۷ درصد رشد داشته است. تغییرات جمعیت در سال ۱۳۸۵ نسبت به سال ۱۳۷۵، برابر ۴۴/۳ درصد است. همچنین در سال ۱۳۸۵ از تعداد کل جمعیت شهرستان ۵۸/۶ درصد آن را جمعیت روستایی تشکیل داده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵). نقشه شماره (۱) موقعیت جغرافیایی قشم را نشان می‌دهد.

نقشه شماره ۱. موقعیت جزیره قشم.

از طرفی باید واقعیتی به نام پتانسیل منطقه آزاد قشم را به این جاذبه‌ها افزود که خود به‌عنوان یک جاذبه قوی در جذب توریست به حساب می‌آید. طبیعتاً کسی که برای خرید وارد قشم می‌شود خود را از دیدن جاذبه‌های زیبای قشم محروم نمی‌کند. این طرز فکر برابر است با ماندن در جزیره و صرف هزینه که خود امروزه یکی از بزرگ‌ترین اهداف در جذب توریست است.

جدول شماره ۲. مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری در جزیره قشم.

مؤلفه	نوع جاذبه گردشگری	مکان جاذبه
طبیعی	غارخریس	قشم
	چاهای طلا	بندرلافت
	تنگه چاهو	روستای چاهو غربی
	غارها و کوه‌های نمک	روستای سلخ
	جنگل حرا	روستای طبل
	درخت لو(انجیر معابد)	روستای تم سنی
	درخت مقدس	بندر لافت
	دره ستاره‌های قشم	قشم
	سواحل زیبا	کل حاشیه قشم
	غروب خورشید	سواحل جنوبی قشم
تاریخی	قلعه پرتالیه‌ها	جزیره قشم
	ساختمان قدیمی اولین گمرک	روستای باسعیدو
	آب انبار قدیمی	روستای طبل
	بندر تاریخی لافت	قشم
	بندر تاریخی رمچاه	قشم
فرهنگی و مذهبی	تندیس تاریخی امام فلی خان	قشم
	مسجد شیخ برخ	روستای کوشه(دومین مس بعد از ظهور اسلام)
	مسجد قبا	بزرگترین مسجد جزیره در روستای هار
	کارگاه محمد رفیع اشعری عود ساز و نوازنده برجسته	قشم
	مراسم ختاندان	قشم
	مراسم عید فطر	قشم
	مراسم آئینی لیوا	قشم
	مراسم آئینی رقص شمشر	قشم
	مراسم نمایشی شوشی	قشم
	مراسم آئینی رزف در عروسی‌ها	بندر رفت
صنایع دستی(کلاتون سازی)	قشم	

تنگناهای توسعه اکوتوریسم در روستاها

وشهرهای جزیره قشم

نام	جمع		
	جمع	مرد	زن
جمع کل	105,335	54,754	50,581
شهرستان	22,697		
قشم			

جدول شماره ۱. تعداد کل خانوار و جمعیت ساکن در قشم. ماخذ: (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵).

سواحل

سواحل خلیج فارس موقعیت مطلوبی را به‌عنوان یک فرصت در جذب توریست برای جزیره قشم فراهم آورده است. در سواحل جنوبی کشور به‌ویژه در قشم و کیش مناسب بودن درجه حرارت در فصل سرد و مهیا بودن شرایط برای ورزش‌های آبی مانند قایق رانی، جت اسکی، اسکی روی آب و غواصی پتانسیل‌های نهفته برای توسعه فعالیت‌های گردشگری در این بخش از جاذبه‌های اکوتوریستی ایران بشمار می‌آید. طرح جامع منطقه آزاد قشم که در سال ۱۹۹۴ توسط مهندسان و معماران و اقتصاددانان (مشاور SWECO) تهیه شده تمام زمینه‌های توسعه جزیره را در ابعاد کشاورزی، صنعتی، حمل و نقل و... بررسی کرده است. توریسم هم یکی از زمینه‌هایی بوده که توسط این گروه بررسی شده است، از نظر این گروه جزیره قشم بزرگ‌ترین و مهم‌ترین جاذبه‌های طبیعی شامل دریا، ساحل، بیشه، غار، کوهستان، جنگل حرا با درختان مانگرو را دارا می‌باشد. به لحاظ فرهنگی قلعه تاریخی شهر قشم، مساجد و آب انبارها، آداب و رسوم و چندین دهکده زیبا بزرگ‌ترین جاذبه‌های فرهنگی جزیره را تشکیل می‌دهند(جدول شماره ۲).

جزیره قشم هم برای بومی‌های ساکن کشور های جنوب خلیج فارس و هم برای ایرانیان ساکن در عرض‌های بالای کشور دارای یک پتانسیل بالقوه می‌باشد.

الف) محدودیت‌های تأسیسات زیربنایی

اکوتوریسم نسبت به توریسم این برتری را دارد که اکوتوریسم نیاز چندانی به هتل‌های چند ستاره و کالاهای لوکس ندارد و اگر شرایط امنیتی در منطقه حکمفرما باشد می‌تواند شب را در آلاچیق یا کمپ و چادر در منطقه سپری نمایند، چون به قصد لذت از طبیعت قدم در این راه نهاده است، اما لازم است حداقل کمترین امکانات زیربنایی برای این گردشگران فراهم باشد، از محدودیت‌های زیربنایی، عدم وجود جاده‌های استاندارد برای دسترسی به اماکن و جاذبه‌های طبیعی است و از محدودیت‌های دیگر کمبود تأسیسات ورزشی آبی نظیر امکانات قایقرانی، اسکی روی آب و... است.

ب) محدودیت‌های سرمایه‌گذاری

سرمایه‌گذاری در هر فعالیتی اساس ترقی و پیشرفت آن است، در بخش اکوتوریسم سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خصوصی به کندی صورت می‌گیرد که علت آن نیز عدم آشنایی آن‌ها از این فعالیت و بازده سرمایه‌ای که در آنجا به کار گرفته شده است، زیرا شرایطی بر این فعالیت حکمفرماست که اولاً تضمینی برای سرمایه‌گذاری وجود ندارد و ثانیاً یک سری محدودیتهایی از سوی سایر ارگان‌ها و نهادها در این زمینه مشهود است که ضریب ریسک را بالا برده است. با توجه به اکوسیستم حساس جزیره قشم، وسعت زیاد آن به‌عنوان بزرگ‌ترین جزیره ایرانی، موقعیت آن به‌عنوان یک جزیره پیامدهای مشهود و بالقوه توسعه‌های آتی انجام شده در سالهای اخیر و وجود منطقه آزاد تجاری و نیز نزدیکی به مرکز استان هرمزگان به‌عنوان اولین خشکی در دسترس انجام هر گونه توسعه سرمایه‌گذاری مخصوصاً خصوصی در آن نیازمند بررسی دقیق منطقه و در نظر گرفتن توان اکولوژیکی، در کنار توان اقتصادی-اجتماعی است.

پ) محدودیت‌های مدیریتی

نیروی محرکه توسعه در زمینه اکوتوریسم مدیریت خلاق و منسجم می‌باشد. در زمینه اکوتوریسم در سطح جزیره متأسفانه تداخلی از مدیران سازمان‌ها و ارگان‌هایی وجود دارد که هر کدام دارای برنامه ویژه ای هستند و با این کارها روند توسعه را زیر سوال می‌برند. بنابراین برای رسیدن به هدف مورد نظر بایستی مدیریت واحد و منسجمی در راس هرم تصمیم‌گیری و ... قرار گیرد، در مجموع برای مدیریت خلاق و کارآمد به مدیریت واحد نیازمندیم.

ت) محدودیت‌های نیروی انسانی

اکوتوریسم فعالیتی است که بیشتر به نیروی انسانی برای توسعه نیازمند است، در سطح جزیره کمبود نیروی انسانی آموزش دیده در زمینه گردشگری وجود دارد، از آنجا که گردشگر با اولین برخورد ابراز رضایت خود را از مکان منتخب، در نظر می‌گیرد بنابراین بایستی افرادی متخصص در این زمینه استخدام کرد، البته این مشکل در اکثر نقاط کشور وجود دارد.

ث) محدودیت‌های سیاسی

حوادث و بحران‌های سیاسی تأثیر زیادی بر فعالیت‌های اکوتوریستی دارد، زیرا این بحران‌ها به صورت مستقیم بر فعالیتهای توریستی و اکوتوریستی تأثیر می‌گذارد و همچنین در زمینه اکوتوریسم باید سیاست روشن و مشخصی در نظر گرفته شود و کلیه عوامل راحتی و آسایش برای اکوتوریستها در نظر گرفته شود، طوری که این سیاستها بتوانند در ذهن مسئولین و مردم یک ایده مناسب جهت خدمات رسانی و برخورد با اکوتوریستها ایجاد کند، متأسفانه در کشور ایران مسأله قومیت تأثیر نامطلوبی بر سفرهای گردشگری داخلی گذاشته است.

برخی از جزایر بزرگ شهرستان قشم از قبیل سردخانه، یخ سازی و... در جزیره، کمبود تأسیسات و تجهیزات زیربنایی در برخی از جزایر شهرستان، فقدان ارتباط منظم و مستمر برخی از جزایر بندرعباس و قشم. از لحاظ گونه‌های پستانداران، دوزیستان، خزندگان و پرندگان جزیره قشم دارای ویژگی خاص می‌باشد که از لحاظ زیستگاهی، نقاط حساس و جالب توجهی را به وجود آورده است و به علت حساسیت زیست محیطی حاکم بر آن هر گونه توسعه بایستی بسیار محتاطانه و با مطالعات اکولوژیکی انجام شود. بخشی از جزیره به‌عنوان ذخیره‌گاه زیست کره جنگلهای حرا تحت نظارت و حفاظت ملی و جهانی قرار دارد. همچنین از لحاظ زمین شناسی جزیره دارای ساختار آهکی است که در مکان‌های مختلف دارای بالازدگی‌های نمکی است. وجود گنبد‌های نمکی، جنس انحلال سنگ مادر، فرسایش شدید، بارشهای فصلی و هزار دره هاف هرگونه توسعه را مستلزم توجه به عوامل زیست محیطی مؤثر بر این فرایندها می‌نماید. همین امر البته در کنار ویژگی فوق توان جزیره را برای جلب گردشگر افزایش می‌دهد (اکوتوریسم، ژئوتوریسم و طبیعت‌گردی). در مورد مطالعات اقلیمی باید گفت که یکی از آزاردهنده ترین شرایط اقلیمی در سواحل شمالی و جزایر خلیج فارس و دریای عمان در این جزیره حاکم است و این معضل ناشی از عوامل ارتفاع موجود کم از سطح دریا، نزدیکی به دریا و عرض جغرافیایی پایین می‌باشد.

نتیجه گیری و پیشنهادها

یکی از گامهای اساسی در جهت ارتقای توسعه هر کشوری استفاده بهینه از کلیه منابع آن با مدیریت علمی است. روند کنونی توسعه گردشگری در سطح جهان ایجاب می‌کند که از تمامی امکانات و منابع طبیعی در

ج) محدودیت‌های برنامه‌ریزی

در این زمینه ضروری است که یک برنامه‌ریزی جامع، سیستماتیک و انعطاف‌پذیر تدوین شود، طوری که برنامه‌های دیگر مرتبط با برنامه‌ریزی اکوتوریسم، با این برنامه تنظیم و تدوین شوند و مشارکت مردمی نیز باید در نظر گرفته شود و از برنامه‌ریزی متمرکز که برنامه‌ای انعطاف ناپذیر است اجتناب شود؛ در این برنامه‌ریزی نباید تنها برای مناطق خاصی برنامه‌ریزی کرد، زیرا این عمل باعث فشار آمدن به آن مناطق خواهد شد و تعادل منطقه‌ای را بر هم خواهد زد و موجب رشد مناطق خاص شده و مغایر با عدالت اجتماعی است.

چالش‌های اساسی فرا روی روستاها و

شهرهای جزیره قشم

محیط طبیعی: بالا بودن رطوبت و شرجی بودن، وجود طوفان‌های دریایی (فصلی و دوره ای) در برخی از جزایر، کمبود آب شیرین برای مصارف آشامیدنی و کشاورزی، شوری زمین و نامناسب بودن بخش اعظم خاک منطقه، خوردگی مصالح ابنیه و تأسیسات به لحاظ شرایط اقلیمی، ضعف ارتباطات بین جزایر و ساحل کشور، پایین بودن میزان نزولات جوی و رگباری بودن، واقع شدن برخی جزایر بر روی خط زلزله.

محیط اقتصادی و اجتماعی: سستی بودن شیوه صید در جزیره و پایین بودن میزان بازدهی آن، عدم پیوستگی بین بعضی از جزایر و ایزوله بودن آن، فقدان اسکله مرجع سنگی برای بهره‌گیری شناورها در برخی جزایر، ضعف شبکه ارتباطی درون برخی از جزایر قشم، مهاجرت ساکنین برخی از جزایر شهرستان قشم به کشورهای عربی خلیج فارس، رکود فعالیتهای اقتصادی مولد در برخی از جزایر از قبیل صید و... در قبال رواج فعالیت‌های قاچاق و کاذب، فقدان تأسیسات شیلاتی در

جهت کسب منافع بیشتر استفاده شود و هیچ مانعی در مقابل این بهره اقتصادی قابل توجیه نیست. برای توسعه گردشگری و قرار گرفتن در ردیف قطب‌های گردشگری منطقه و جهان در مرحله نخست باید نگرش مردم و دولت به این صنعت تغییر یابد و سپس برای تأمین امکانات و زیرساخت‌ها و همچنین پیاده سازی یک الگوی موفق گردشگری در کشور گام برداشت. مسلماً نبود امکانات و تأسیسات مورد نیاز گردشگر از جمله امکانات اقامتی، وسایل حمل و نقل دریایی و شهری مناسب، مجتمع‌های رفاهی تفریحی دریایی در سواحل زیبای خلیج فارس، عدم اطلاع رسانی و معرفی کافی محیط و... می تواند مانع جذب توریست و ازدست رفتن فرصت مناسب بهره برداری از منابع گردد.

گردشگری جزایر منبع با ارزش اشتغالزایی و ایجاد درآمد است و می‌تواند وسیله مهمی برای توسعه اجتماعی - اقتصادی جوامع باشد و در بسیاری از کشورها با سیاستهای محلی در ارتباط است و غالباً وسیله‌ای در جهت حمایت از محیط زیست و فرهنگ جزایر می‌باشد. بنابراین می‌تواند نقش مهمی در توسعه و حفظ جزایر داشته باشد. جزیره قشم با توجه به جزیره بودن آن و حضور ذخیره‌گاه زیست کره و تمایل اکوتوریسم در آنجا کاملاً قابل بهره برداری برای رسیدن به توسعه پایدار در حقیقت یک فرصت و مزیت نسبی برای قشم محسوب می‌گردد و همچنین قشم با داشتن تنوع فراوان گردشگری می‌تواند به‌عنوان قطب مهم گردشگری کشور با برنامه‌ریزی دقیق مورد بهره برداری کلان اقتصادی قرار گیرد. در نتیجه توسعه روستاها و شهرهای جزیره قشم از حساسیت خاصی در همه ابعاد اکولوژیک، اقتصادی و سیاسی برخوردار است. این جزیره بزرگترین جزیره ایرانی خلیج فارس است که نزدیکترین آنان به ساحل نیز می‌باشد. توسعه پایدار

جزیره با توجه به ماهیت جزیره‌ای بودن آن از نظر اکولوژیکی و حضور اکوسیستم‌های خاصی چون جزایر مرجانی، جنگلهای حرا و اراضی خاص و وسیع داخلی آن در کنار روند نابسامان توسعه گذشته اش و طرحهای توسعه جاه طلبانه‌ای که برای این منطقه آزاد پیش بینی شده است مستلزم دقت خاصی خواهد بود، که باید حتماً برشناخت دقیق وضعیت موجود از همه نظر، برنامه ریزی آمایشی و مدیریتی مستمر از نظر محیط زیست مبتنی باشد. بنابراین باید به گردشگری درآمدزا در جزیره قشم اندیشید. اما این گردشگری باید در ضمن از نظر زیست محیطی پایدار و از نظر اجتماعی باید عادلانه باشد. در نتیجه توسعه اکوتوریسم جزیره قشم فقط وقتی پایدار خواهد بود که به صورتی اصولی و متفکرانه با شرایط محلی جزیره منطبق گردد. حال پیشنهادهایی را برای توسعه اکوتوریسم قشم می‌توان در نظر گرفت:

الف) نیروی انسانی

۱- تربیت نیروی انسانی در زمینه اکوتوریسم و بالا بردن سطح تحصیلات آنها ۲- نظارت مستقیم دولت و نهادهای وابسته به افرادی که در زمینه اکوتوریسم شاغل هستند که با سودجویی خود زمینه را برای این حرفه فراهم می‌نمایند. ۳- در کنار جاذبه‌های اکوتوریستی باید از کارشناسانی که در این زمینه آموزش دیده‌اند و به زبان‌های زنده دنیا مسلط هستند، استفاده کرد.

ب) مدیریت

۱- سپردن امور گردشگری به مردم (بخش خصوصی)، با نظارت و همکاری دولت بر کارها. ۲- ایجاد چارت سازمانی برای کارکنان بخش گردشگری در جزیره. ۳- تعیین سیاستهای توسعه پایدار گردشگری. ۴- لازمه توسعه گردشگری دارا بودن پشتوانه مدیریت علمی است

اکوتوریسم به منظور دستیابی به استانداردها و کیفیت لازم اتخاذ گردد.

ج) تبلیغات و بازاریابی

۱- ارائه کتابها، نقشه‌ها و بروشورها در مورد منطقه و اماکن گردشگری جزیره با اطلاعات کامل که به صورت راهنما عمل نمایند. ۲- برگزاری همایش‌ها و نشست‌ها در جهت معرفی پتانسیل‌های متنوعی که در زمینه گردشگری جزایر در جزیره قشم وجود دارد.

ح) سرمایه‌گذاری

۱- جلب مشارکت بخش خصوصی در زمینه سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری جزیره. ۲- تصویب قوانینی که به موجب آن بخش خصوصی که در زمینه ایجاد تأسیسات و تسهیلات و... در زمینه گردشگری جزیره فعالیت می‌نماید، در صورت نیاز از چتر حمایتی دولت برخوردار شود. ۳- جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی برای توسعه فعالیت گردشگری منطقه و جزیره با عقد قرارداد و شرایط ویژه.

خ) توسعه پایدار

بنابراین به منظور برنامه ریزی توسعه پایدار جزیره ذکر چند نکته الزامی است که توجه به آن‌ها اهمیت زیادی دارد:

۱- وجود مناطق زلزله خیز در جزیره، لزوم مدیریت ساخت و ساز و مطالعه قبل از هر گونه توسعه را دو چندان می‌سازد. ۲- توجه به اقلیم در مقوله توسعه شهری و توریسم از اهمیت به سزایی برخوردار است. نوع ساخت و ساز و جهت قرارگیری تأسیسات و ساختمان‌ها بایستی با توجه به زیر اقلیم‌های تهیه شده از منطقه

که با واقعیت‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مطابقت داشته باشد. ۵- پیش‌بینی قوانین و مقررات برای جلوگیری از تجاوزات و تملک عرصه‌های منابع ملی و تدابیر لازم برای بیمه گردشگران و تضمین ایمنی آن‌ها.

پ) برنامه ریزی

۱- ایجاد یک بانک اطلاعاتی برای گرفتن آمار دقیق از گردشگران تا برنامه ریزی درست انجام گیرد. ۲- در برنامه ریزی اصل بر مشارکت افراد جامعه قرار گیرد. ۳- ممانعت از قطعی شدن یک یا چند منبع اکوتوریستی که موجب وارد آمدن فشار فزاینده به آن‌ها شده و موجودیت آن را با هویت تفریحی و تفریحی به خطر اندازد. ۴- شناخت خصوصیات مناطق گردشگری به صورت اماکنی که دایر است و آن‌هایی که بالقوه این پتانسیل را دارا هستند.

ت) تأسیسات و تجهیزات

۱- در نظر گرفتن پارکینگ‌های اتومبیل در اماکن گردشگری و تفریحی جزیره. ۲- توجه به تسهیلات رفاهی گردشگری در فاصله ای نزدیک و قابل قبول به محل گردشگری و در عین حال توجه به مسئله حفاظت از محیط زیست و در نظر گرفتن ملاحظات اکولوژیکی جزیره. ۳- ایجاد شرایطی جهت انتقال آسان وسایل نقلیه و تأسیس پارکینگ‌های عمومی جهت رفاه حال گردشگران، بخصوص در شهر قشم که بیشتر مراکز خرید در آن قرار دارد. ۴- بررسی و ارزیابی تسهیلات اقامتی و پذیرایی موجود در جزیره.

ث) قوانین

۱- قوانین و مقررات مربوط به اخذ ویزا بایستی مورد ارزیابی مجدد قرار گیرد. ۲- چارچوب قانونی برای

۲- صورت گیرد. توسعه تأسیسات و تجهیزات توریسم متمرکز در زیر اقلیم ساحلی مرتفع می تواند سیمای زیبا و گسترده‌ای از جزیره در اختیار توریست‌ها قرار دهد.

۳- توجه به مناطق دارای جاذبه‌های طبیعی در توریسم از اهمیت به سزایی برخوردار است. اما لزوم حفاظت و حمایت از مناطق دارای تنوع زیستی و یا زیستگاه‌ها و رویشگاه‌های ویژه از توسعه توریسم مهم‌تر است.

منابع

- ۱- ابوالحسنی نژاد، بیژن؛ قابلیت و محدودیت‌های اقلیمی صنعت گردشگری در شهر رامسر و تنکابن، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، ۱۳۸۲.
- ۲- امانی، منوچهر؛ روستا زیستی در ایران (ارائه راهبردها- سیاستها)، موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، تهران، ۱۳۸۵.
- ۳- باغبان جلودار زاده، علی؛ صنعت توریسم و راه‌های توسعه آن در منطقه شمال با تأکید بر بابلسر، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تبریز ۱۳۸۰.
- ۴- جمشیدی، مژگان؛ سرمایه‌های فراموش شده، گفتگو با دکتر محمد تقی رهنمایی استاد دانشگاه تهران، روزنامه همشهری، ۱۳۸۰.
- ۵- شاریلی، ریچارد جولیا؛ گردشگری روستایی، ترجمه رحمت الله منشی زاده و فاطمه نصیری، نشر منشی، ۱۳۸۰.
- ۶- شاهنده، بهزاد؛ اکوتوریسم تنها طبیعت‌گردی نیست، نشریه سفر، ۱۳۸۰.
- ۷- قادری زاهد؛ اصول برنامه ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، ۱۳۸۳.

- ۸- کنفرانس مقدماتی برای سال بین‌المللی اکوتوریسم، ۲۰۰۲، توسعه پایدار و مدیریت اکوتوریسم در قاره آمریکا، نشریه موج سبز
- ۹- مرکز آمار ایران، آمار مربوط به سرشماری سال ۱۳۸۵، استان هرمزگان، ۱۳۸۵.
- ۱۰- منشی زاده، رحمت الله؛ اندر مقوله گردشگری، پیام مؤلف، تهران، ۱۳۸۴.

11- Blangy, Sylvie; Mehta, Hitesh (2006), Ecotourism and ecological restoration, Journal for Nature Conservation 14 (2006) 233—236

12- Elsasser, H.; Wachter, D.; Denzler, S.; Frösch, R.; Abegg, B.: Nachhaltigkeit im Tourismus, in: Becker, C. (Pub.) (1995) Ansätze für eine nachhaltige Regionalentwicklung mit

13- Tsauro, Sheng-Hshiang; Lin Yu-Chiang; Lin Jo-Hui (2006), Evaluating ecotourism sustainability from the integrated perspective of resource, community and tourism, Journal of Tourism Management 27 (2006) 640—653

14-University of Dortmund (200۰) Sustainable Regional Development for Tourism in County Donegal, Republic of Ireland, Faculty of Spatial Planning.

15-Weaver, David B; Lawton Laura J (2007), twenty years on: The state of contemporary ecotourism research, Journal of Tourism Management 28 (2007) 1168—1179